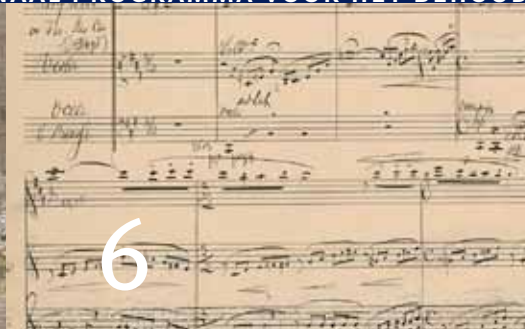

- Een gebouw vol idealen - 1
- Wet voor behoud van boeken - 4
- Papier Biënnale 2012 - 5
- Metamorfoze in het Geheugen - 6
- Goedgekeurde projecten - 7
- De boekrestaurator kan hele bibliotheken aan - 8
- Alles over boeken, kranten en tijdschriften - 10
- ‘Oud papier’ in het Cuypershuis - 12

METAMORFOZE → NATIONAAL PROGRAMMA VOOR HET BEHOUD VAN HET PAPIEREN ERFGOED

Het historisch archief van het Koninklijk Instituut voor de Tropen

EEN GEBOUW VOL IDEALEN

■ **H**et archief van het Koloniaal Instituut voor de Tropen (KIT) en zijn voorlopers, het Koloniaal Museum en het Artis Ethnografisch Museum, vertelt niet alleen de ontstaansgeschiedenis van het KIT. Het gaat ook over het (persoonlijke) leven in de voormalige koloniën en de ‘tropische oorsprong’ van veel Nederlandse bedrijven en instellingen. Het is het verhaal van culturele verandering; de manier waarop de stichters in 1910 invulling wilden geven aan de doelstellingen van het Koloniaal Instituut en wat zij over de koloniën wilden tonen.

Museum op zolder

Frederik Willem van Eeden, grootvader van de bekende schrijver, was in 1864 secretaris van de Maatschappij ter bevordering van Nijverheid. Hij aanvaardde van deze Maatschappij de opdracht om ‘grondstoffen, natuurvoortbrengselen en volksvlijt uit de Nederlandsche overzeesche bezittingen’ te verzamelen. Hij bewaarde zijn verzameling op de zolder van zijn woonhuis te Haarlem en later op de benedenverdieping van Paviljoen Welgelegen, het vroegere paleis van koning Lodewijk Napoleon te Haarlem. Zo ontstond het eerste Koloniaal Museum ter wereld.

Volgens Van Eeden moest een museum meer zijn dan alleen een uitstalling van curiosa en tropische producten. Ook door voorlichting en wetenschappelijk onderzoek kon het museum bijdragen aan de kennis over de koloniën. Het museum groeide uit tot een centrum van wetenschap en cultuur waar ook het ‘gewone’ publiek welkom was. Toen het paviljoen te klein werd en financiële problemen noopten tot maatregelen, kwam een aantal vooraanstaande ondernemers, wetenschappers en bestuurders tot de conclusie dat Nederland behoefte had aan een centrale koloniale instelling ‘waar praktijk en kennis elkaar de hand konden reiken’. Het stimuleerde andere (wetenschappelijke) instituten en particulieren om hun collecties aan te bieden, waaronder de volkenkundige verzameling van het Genootschap Natura Artis Magistra. In 1911 boden de Nederlandsche Botanische Vereniging en de Nederlandsche Entomologische Vereeniging hun bibliotheek aan en stelde het Aardrijkskundig Genootschap zijn kaartcollectie ter beschikking. Gezamenlijk vormden deze collecties, die teruggaan tot 1777, de oorsprong van de bibliotheek- en museumcollectie.

Ruzie, tegenslag en oponthoud

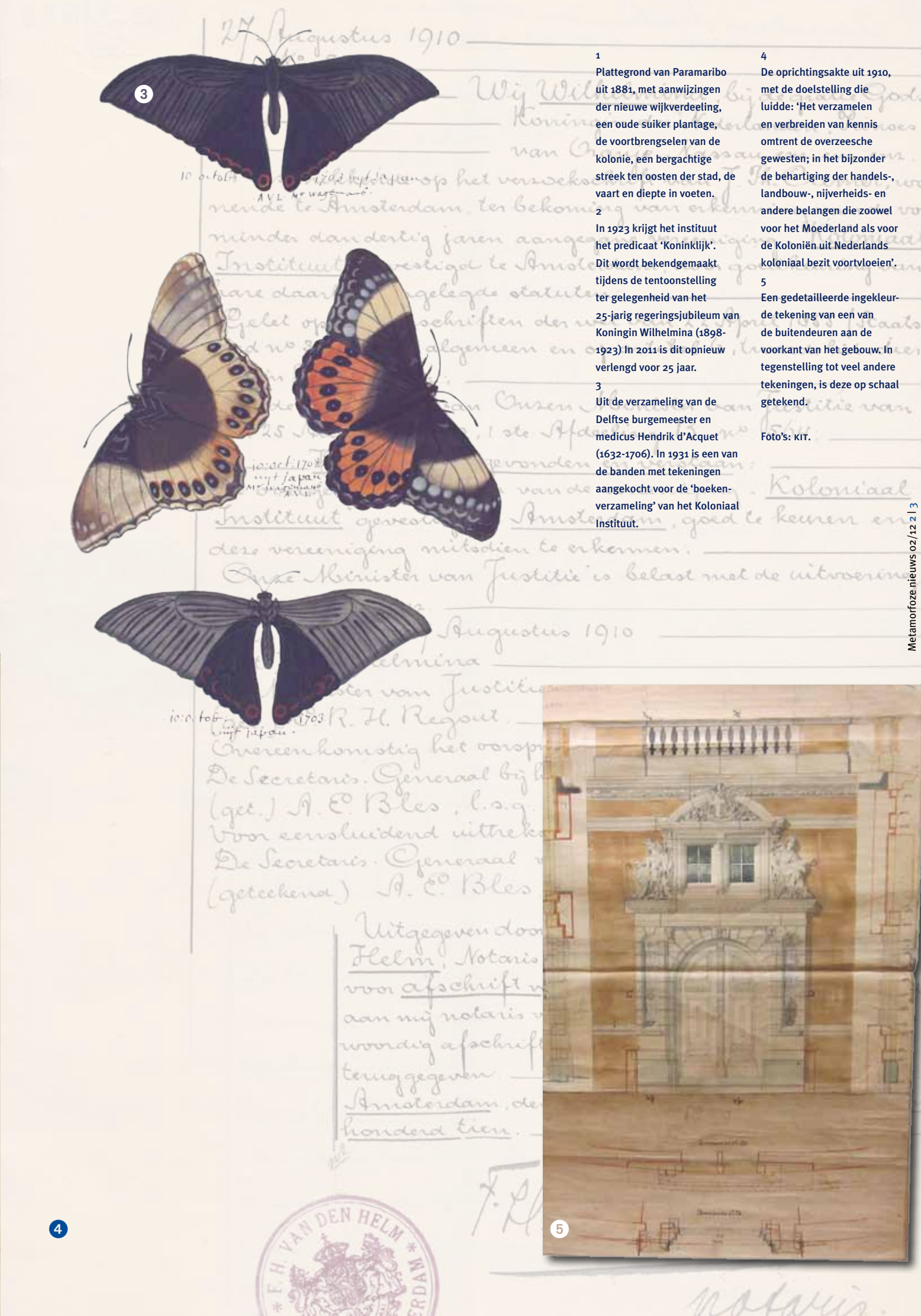
Voor deze uitgebreide collectie ging men op zoek naar een passend gebouw in Amsterdam, dat immers het koloniale handelscentrum was. De financiering kwam tot stand met behulp van het bedrijfsleven en de overheid. De gemeente Amsterdam stelde de voormalige Oosterbegraafplaats ter beschikking voor het symbolische bedrag van één gulden aan erfpacht. De bouw ging in 1915 onder leiding van architect Nieukerken van start, maar eerst moesten ruzies tussen de bouwcommissie, die de plannen een onsamenhangend geheel vonden, en de gemeente worden geslecht. Er volgde nog meer tegenslag. Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog waren de materialen schaars en duur, waardoor de bouw met grote vertragingen kampte. Stakingen, stormschade en strenge winters zorgden eveneens voor oponthoud. Uiteindelijk kon Koningin Wilhelmina op 9 oktober 1926 de opening voltrekken van wat toen niet alleen het grootste gebouw van Amsterdam was, maar ook heel bijzonder vanwege de combinatie van stijlen en inzichten en rijke decoraties. Hiervoor was een speciale ‘Commissie voor Symboliek’ in het leven geroepen. Het resultaat was een veelheid aan beeldhouwwerken, friezen en schilderijen die onder andere handel, nijverheid en de betrekkingen met de overzeese gebiedsdelen uitbeelden en waarin de idealen van de oprichters terug te vinden zijn. Sinds 2003 heeft het gebouw de status van rijksmonument.

Geschreven en getekend

Het archief en de bouwtekeningen hebben op veel verschillende plaatsen opgeslagen gelegen: op zolders, in kelders en verspreid over de vele afdelingen van het KIT. Tijdens een brand op een van de zolders zijn zelfs (kleine) delen verloren gegaan en hebben andere delen brand- en waterschade opgelopen. In veel gevallen is er sprake van ernstig autonoom verval en een deel is (ernstig) mechanisch beschadigd. Sinds 1995 is het archief in een geklimatiseerd depot ondergebracht. Daar zijn in 2005 ook de tekeningen aan toegevoegd. Dit houdt het verdere verval tegen, maar maakt eerdere schade helaas niet ongedaan. Voor Metamorfoze is nu een selectie gemaakt voor de conservering en digitalisering van de cultuurhistorisch belangrijkste stukken, circa 320.000 pagina's archief en circa 450 historische bouwtekeningen en tekeningen van de ornamenten.

De gedigitaliseerde documenten komen via de website van het KIT medio 2013 online beschikbaar. Frederik Willem van Eeden kan tevreden zijn. Het online beschikbaar stellen van de collectie sluit helemaal aan bij de idealen die hij al in 1864 had.

Tilly Minnée
Yvonne Teffer

- 1 Plattegrond van Paramaribo uit 1881, met aanwijzingen der nieuwe wijkverdeling, een oude suiker plantage, de voortbrengselen van de kolonie, een bergachtige streek ten oosten der stad, de vaart en diepte in voeten.
- 2 In 1923 krijgt het instituut het predicaat 'Koninklijk'. Dit wordt bekendgemaakt tijdens de tentoonstelling ter gelegenheid van het 25-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina (1898-1923) In 2011 is dit opnieuw verlengd voor 25 jaar.
- 3 Uit de verzameling van de Delftse burgemeester en medicus Hendrik d'Acquet (1632-1706). In 1931 is een van de banden met tekeningen aangekocht voor de 'boeken-verzameling' van het Koloniaal Instituut.
- 4 De oprichtingsakte uit 1910, met de doelstelling die luidde: 'Het verzamelen en verbreiden van kennis omtrent de overzeesche gewesten; in het bijzonder de behartiging der handels-, landbouw-, nijverheids- en andere belangen die zoowel voor het Moederland als voor de Koloniën uit Nederlands koloniaal bezit voortvloeien'.
- 5 Een gedetailleerde ingekleurde tekening van een van de buitendeuren aan de voorkant van het gebouw. In tegenstelling tot veel andere tekeningen, is deze op schaal getekend.

Foto's: KIT.

WET VOOR BEHOUD VAN BOEKEN

Arthur Conan Doyle pleit in 1883 voor bescherming van boeken

Een verhaal dat meer dan een eeuw geleden werd geschreven is

in het najaar van 2011 voor het eerst uitgegeven. The British

Library publiceerde *The Narrative of John Smith*, geschreven door

niemand minder dan Arthur Conan Doyle (1859-1930). Doyle is

natuurlijk vooral bekend van de verhalen over Sherlock Holmes,

de befaamde *consulting detective* die met zijn vriend en collega

dr. Watson woonde op Bakerstreet 221B in de Londense wijk

Marylebone. Het originele manuscript van *The Narrative of John*

Smith is in de post naar de uitgever kwijtgeraakt. Doyle schreef

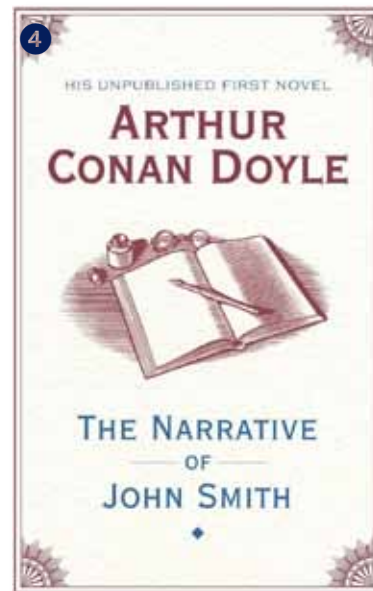
het toen opnieuw, maar hij kwam niet verder dan hoofdstuk 6.

Het herschreven manuscript van 154 bladzijden werd in 2004

aangekocht door The British Library.

Behalve detectives en science fiction (de verhalen van professor Challenger) schreef Doyle over geneeskunst, spiritisme en justitiële dwalingen. Hij publiceerde boeken over de Britse rol tijdens de Boerenoorlog in Zuid-Afrika en gedurende de Eerste Wereldoorlog en hij hekelde de kolonisatie van de Belgen in Congo.

The Narrative of John Smith is Doyle's eerste roman en is geschreven in 1883, toen de nationale bibliotheek nog onderdeel was van het British Museum. Het verhaal is enigszins autobiografisch en bevat ook verwijzingen naar de latere Sherlock Holmes-verhalen. De hoofdpersoon John Smith is aan huis gebonden door een aanval van jicht. In de roman volgt de lezer zijn gedachten en gesprekken met bezoekers die gaan over literatuur, wetenschap, godsdienst, opvoeding, politiek en oorlog. Hij kijkt naar de verre toekomst van het jaar 2000, waarin boeken met veel respect behandeld dienen te worden. Er wordt zelfs gespeculeerd over een wet voor het behoud van boeken en een vereniging tegen wreedheid bij boeken. In een bijzonder krantenbericht (p. 19-20) – zogenoemd politienieuws – wordt een lafhartige mishandeling gemeld van een exemplaar van de gedichten van Virgilius. Het boek was er slecht aan toe: maar liefst 31 ezelsoeren en op bladzijde 46 een scheur van 10 cm. De dader, een verwilderd kijkende James Brown, die ook nog eens met het boek voor een open raam zat, wordt prompt in hechtenis genomen:

‘Marylebone Police Court

Brutal outrage upon an Elzevir Virgil

James Brown, a savage-looking elderly man, was charged with a cowardly attack upon a copy of Virgil's poems issued by the Elzevir press. Police Constable Jones deposed that on Tuesday evening about seven o'clock some of the neighbours complained to him of the prisoner's conduct. He saw him sitting at an open window with the book in front of him which he was dog-earing, thumb-marking and otherwise ill using. Prisoner expressed the greatest surprise upon being arrested. John Robinson, librarian of the casualty section of the British Museum, deposed to the book, having been brought in in a condition which could only have arisen from extreme violence. It was dog-eared in thirty-one places, page forty-six was suffering from a clean cut four inches long, and the whole volume was a mass of pencil- and finger-marks. Prisoner, on being asked for his defence, remarked that the book was his own and that he might do what he liked with it. Magistrate: 'Nothing of the kind, sir! Your wife and children are your own but the law does not allow you to ill treat them! I shall decree a judicial separation between the Virgil and yourself, and condemn you to a week's hard labour.' Prisoner was removed, protesting. The book is doing well and will soon be able to quit the museum.'

Er moet een afschrikkend effect van de veroordeling zijn uitgegaan. Het zou echter tot 1973 duren eer er een afzonderlijke nationale bibliotheek van Groot-Brittannië met een eigen *preservation section* zou komen. In Nederland is pas ruim een eeuw later een apart nationaal programma voor de conservering van boeken ingesteld.

Erik van der Doe

5

PAPIER BIËNNALE 2012

De Papier Biënnale 2012 opent op 4 september in Museum Rijswijk. Deze internationale tentoonstelling van actuele beeldende kunst van papier is daar te zien tot en met 25 november. Bij Museum Meermanno in Den Haag opent de tentoonstelling al op 1 september. Zij tonen werk van kunstenaars die boeken en letters gebruiken in spectaculaire installaties, films en kunstwerken.

Meermanno

Meermanno wordt overstroomd door honderden boeken door de installatie van Alicia Martin en in wervelende vormen zweven ze door de ruimte in de installatie van Ebon Heath, als 'sculpturen van letters', 'typografische mobiles' of 'visuele gedichten'. Atelier Pariri maakt sculpturen van letters die zelfstandige tekens worden. Ros Rixon is een ware boekchirurg, met een scalpel snijdt ze zinnen letterlijk en figuurlijk uit hun verband en vormt ze tot objecten. Peter Collingridge maakte een humoristische animatiefilm waarvoor hij duizenden boeken gebruikte.

Museum Rijswijk

Hoe papier en karton kunstenaars inspireert tot het maken van ingenieus gemaakte bouwsels tot verfijnde objecten, is te zien in Museum Rijswijk. Met zijn digitale architectuur begeeft Michael Hansmeyer zich op de grens van kunst en wetenschap. Andere architectonische sculpturen zijn van Katsumi Hayakawa, deze symboliseren de eenzaamheid van de mens in de moderne stad. Met geometrische vouwsels bereikt Eric Gjerde een sculpturale zeggingskracht. In zijn nieuwste werk experimenteert hij met papier, dat wordt gemaakt door bacteriën. Georgia Gremouti gebruikt de vouwtechniek voor vrijere vormen, die al groeiend als kristallen lijken te ontstaan. In het museum staan groepen blues- en soulzangers, emigranten en seizoenarbeiders, het zijn levensgrote figuren van papier en karton gemaakt door Peter Bes. De organisch gevormde sculpturen van papier-maché van Frits Achten zijn het resultaat van jarenlang bouwen. De monumentale werken van Johnny Beerens lijken op realistische schilderijen maar van dichtbij zie je driedimensionale landschappen, laagreliefs van papier, ontstaan door het uitgieten van natte pulp over natuurlijke materialen zoals keien, takken of palen.

METAMORFOZE IN HET GEHEUGEN

Na tien succesvolle jaren kwam er in 2011 definitief een einde aan de subsidie voor het Geheugen van Nederland, het nationaal programma voor de digitalisering van Nederlands cultureel erfgoed. Hoewel de subsidie van het programma is stopgezet blijft de website www.geheugenvannederland.nl gelukkig gewoon beschikbaar.

Tien jaar Geheugen heeft meer dan 110 digitale collecties bijeengebracht, afkomstig uit meer dan honderd verschillende erfgoedinstellingen. De website biedt toegang tot circa 700.000 digitale objecten van bibliotheken, musea en archieven. Een deel daarvan bestaat uit materiaal van projecten die met Metamorfoze-subsidie zijn geconserveerd en gedigitaliseerd. Het gaat vooral om collecties uit het traject Literaire Collecties. Vanaf 2001 werden, in het kader van het Actieplan Vergroting Cultuurbereik, middelen afkomstig uit de Cultuurnota vrijgemaakt voor de digitalisering en beschikbaarstelling van cultureel erfgoed met als doel 'nieuwe groepen in contact te brengen met cultuur.'

In totaal zijn er 25 Metamorfoze-collecties beschikbaar gekomen op de Geheugen-website, variërend van prentenboeken en schoolboekjes tot de oude toneelaffiches van de Rotterdamsche Schouwburg en de muziekhandschriften van de Nederlandse componist Alphons Diepenbrock. Bijzonder aan die laatste col-

lectie is dat niet alleen de partituren te zien zijn, ook een aantal van zijn liederen is via de website te beluisteren. Het album amicorum dat in 1882 werd aangeboden aan de Alkmaarse schrijfster Truitje Bosboom Toussaint, bevat ook een aantal muziekstukken. Het zijn voornamelijk originele composities, speciaal voor het album vervaardigd, die door het Geheugen online te zien én te beluisteren zijn.

Daarnaast zijn er veel boeken, brieven en manuscripten te vinden, van bekende en minder bekende negentiende-eeuwse schrijvers en kunstenaars, met natuurlijk ook het manuscript en de eerste uitgave van *Metamorfoze* van Louis Couperus. Een van de topcollecties is de verzameling brieven van Vincent van Gogh, met de familiecorrespondentie, familiefoto's en andere documenten uit het archief van het Van Gogh Museum. Een selectie van die brieven is voor de website aangevuld met andere documentatie, foto's, schilderijen en tekeningen.

In 2001 was digitalisering voor toegankelijkheid naast microverfilming voor behoud voor Metamorfoze nog een 'extraatje'. Inmiddels is het de praktijk geworden. Sinds 2007 is Metamorfoze 'helemaal digitaal'.

■
Andrea Langendoen

2

3

1
Partituur van 'Die Nacht', het 'zwoele orkestlied' dat Alphons Diepenbrock in 1911 componeerde en dat van 22-25 september, ter gelegenheid van het 150-ste geboortedag van de componist, in het Concertgebouw werd uitgevoerd. Collectie Nederlands Muziek-instituut.

2
Pagina uit Roodkapje door Anna van Gogh-Kaulbach, ca. 1910, geïllustreerd met in scène gezette, ingekleurde foto's, uit de collectie Prentenboeken van 1810 tot 1950, Koninklijke Bibliotheek.

3
Affiche voor de voorstelling van 'den wereldberoemden prestidigitateur en ventriloque' dr. Epstein op dinsdag 20 september 1870. Collectie Gemeentearchief Rotterdam.

4
Ot en Sien, aquarel van Cornelis Jetses. Collectie Nationaal Onderwijsmuseum, Dordrecht © Noordhoff uitgevers.

5
Uit het 'klad(negotie)boek' bijgehouden tijdens de reis naar Angola en Curaçao aan boord van het fregat Hof van Zeeland in 1733. Collectie Zeeuws Archief.

4

GOEDGEKEURDE PROJECTEN

Op 6 juni 2012 is de Beoordelingscommissie van Metamorfoze bijeengekomen om de ingediende projectvoorstellen te beoordelen. Zij hebben acht projecten in het ABC-traject goedgekeurd. Subsidie is toegekend voor de conservering en digitalisering van de volgende archieven en collecties:

Traject Archieven en Bijzondere Collecties

- **Zeeuws Archief:** Archief Middelburgse Commercie Compagnie (1720-1889)
- **UB Amsterdam,** Circuscollecties (1800-1970)
- **KITLV:** Zeven internationale topstukken Indische collectie (1800-1954)
- **Nationaal Onderwijs museum Rotterdam/Dordrecht:** Illustratiearchief Uitgeverij Wolters-Noordhoff / Collectie Oud Goud (1890-1970)
- **Anne Frank Stichting:** Anne Frank Collecties (1850-1980)
- **UB Amsterdam:** Dagboeken Leo Polak (1901-1941)
- **Nationaal Archief:** Archief Bureau Registratie Verdedigingswerken / Bunkerarchief (1923-1987)
- **Bibliotheek Erasmus Universiteit Rotterdam:** Correspondentie Jan Tinbergen (1927-1955)

5

DE BOEKRESTAURATOR KAN HELE BIBLIOTHEKEN AAN

In februari van dit jaar startte een proefproject
eerstelijnsconservering in de Openbare Bibliotheek
van Brugge. Met dit project is in Vlaanderen een
nieuwe stap gezet in een ontwikkeling die in de jaren
80 al in Engeland en Nederland in gang is gezet.
Het vak van boekrestaurator is danig veranderd.
Twee verhalen uit de praktijk.

Boekrestaurator was een vak dat veel boekbinders uitoefenden naast het reguliere bindwerk. Omdat de vraag veranderde kwam er meer behoefte aan extra scholing. In 1978 startte mede daarom de nieuwe opleiding Restauratoren. Het ambacht kreeg een extra impuls toen er fondsen vrijkwamen om de materiële conditie van bibliotheken te verbeteren.

Nieuwe methoden en technieken

Door het gebruiken van laptops en databaseprogramma's kon men een eerstelijnsaanpak ontwikkelen. Er kon een selectie worden gemaakt voor een gefaseerde behandeling van alle boekenkasten, op basis van een steekproef of per stuk. Er ontstond zo een efficiënte workflow, met teams van geoefende restauratoren en een goede verdeling van de taken. De eerste op boekbanden gerichte conserveringsbehandelingen werden uitgevoerd in 1991-'92 bij Museum Boerhaave te Leiden (ca. 30.000 boekbanden)

en in de Bibliotheek van de Entomologische Vereniging te Amsterdam (ca. 20.000 boekbanden). Het doel was het verbeteren van de algehele conditie van de bibliotheek. De geselecteerde boeken konden in 30-60 minuten per stuk worden behandeld. Conservering bleek noodzakelijk bij 10 - 20 % van de bestanden, de restauratiebehoefte verminderde tot 2 - 6 %. Tot dan toe was restauratie de enige optie; een per stuk behandeling die tenminste een aantal uren per boek vergde. Vanaf 1994 zijn er vanuit de Verenigde Staten methoden geïntroduceerd waarbij Japans papier werd ingezet in plaats van de arbeidsintensieve leren rugvernieuwing. Ook ontdekte men het nut van nieuwe materialen zoals Tyvec® voor de constructieve delen van de boekband. De Koninklijke Bibliotheek (KB) en het Instituut Collectie Nederland (het tegenwoordige RCE) publiceerden in diezelfde tijd bruikbare richtlijnen voor de conservering van leren en perkamenten boekbanden.

Bibliotheek Ets Ha'im Amsterdam

De bibliotheek van de Portugese Synagoge in Amsterdam verkeerde in 1998 in uitzonderlijk slechte staat. Het was een zichtbibliotheek van 257 strekkende meter, bewaard op de oorspronkelijke, zeventiende-eeuwse locatie. De bibliotheek bevat een zeer rijke collectie op het gebied van het internationale ze-

ventiende- en achttiende-eeuwse Jodendom. Na schade-inventarisatie en selectie door de restaurator zijn alle boeken grondig schoongemaakt. Daarna zijn de banden waarvan het leer was uitgedroogd met een leeremulsie of leerdressing behandeld. In de derde fase is er op locatie met een poule van ervaren restauratoren acht maanden gewerkt om achtduizend banden ingrijpend te conserveren. Tijdens deze behandeling werden rugvernieuwingen van Japans papier uitgevoerd, plakband verwijderd, hoeken en kappen gerepareerd, loszittende pagina's, katernen of kapitalen vastgezet, constructies gerepareerd, nieuwe schutbladen of bufferbladen toegevoegd. Door een uitgekiende selectie vooraf konden de overgebleven vijfhonderd restauratiegevallen door fondsenwerving in de jaren daarna behandeld worden. Ook de bergingsbehoefte aan dozen en boekenschoenen kon projectmatig worden benaderd. Dankzij selectie, snelle methoden en fasering zijn lijkenzakken om deze boeken overbodig. De bibliotheek werd weer chic!

De methode is inmiddels zo ontwikkeld dat ook vrijwilligers ingezet kunnen worden. De eerste fase is minder ingrijpend en er wordt in kleinere stappen gewerkt. Recente voorbeelden zijn het werk aan de bibliotheek van kasteel Amerongen en aan de bibliotheek van Brugge. Deze eerstelijnsconservering is vaak een onmisbaar onderdeel dat voorafgaat aan digitalisering.

De Openbare Bibliotheek Brugge

Bij de Historische Collecties van de Openbare Bibliotheek Brugge kregen de oude drukken een eenvoudige conserverende behandeling. In 24 dagen zijn meer dan duizend boeken schoon gemaakt (drooggereinigd), de schade is geregistreerd, de leren banden zijn in de leerdressing gezet en eenvoudige schades zijn hersteld, waardoor losse delen bij de boekbanden bewaard blijven.

Een van de doelen was het aanleren van de werkmethode aan de zeventien deelnemers. Het werk is uitgevoerd door medewerkers van de bibliotheek, in samenwerking met de opleiding Restauratievakman van boeken en archief van Syntra West en twee studenten van de opleiding papierrestauratie van de Artemis Hogeschool in Antwerpen.

De pilot heeft inzicht opgeleverd hoe de aanpak verder verbeterd kan worden. Zo bleek de periode te kort om mensen zelfstandig het werk te laten uitvoeren. Ook werd duidelijk dat de aanwezigheid van een boekrestaurator essentieel is om de vereiste kwaliteit en kwantiteit te behalen. De ervaringen zijn geëvalueerd en zijn beschikbaar voor andere bibliotheken. Een film over het project is als dvd via www.erfgoedbrugge.be te bestellen.

■
Elizabet Nijhoff Asser
Marijn de Valk

ALLES OVER BOEKEN, KRANTEN EN TIJDSCHRIFTEN

Meer dan twintig erfgoedinstellingen maakten op 27 maart 2012 kennis met het Boeken, Kranten en Tijdschriften-traject (BKT) in de Koninklijke Bibliotheek (KB). Op deze informatiebijeenkomst vertelden de collega's van de KB over de verschillende onderdelen die bij dit traject aan bod komen. De aanwezigen kregen informatie over het voorbereiden van materiaal, de controle van digitale bestanden en de nieuwe plannen voor het platform van de KB.

Nieuwe formulieren voor BKT-traject

Instellingen kunnen een subsidieaanvraag voor het BKT-traject indienen voor één of meerdere projecten voor boeken, kranten of tijdschriften. De deadline voor de eerstvolgende beoordelingsronde is 1 oktober 2012.
www.metamorfoze.nl/subsidie/bkt

De KB voert het gehele digitaliseringstraject uit. Alle voorbereidende werkzaamheden worden gedaan, de controles van het originele en digitale materiaal, en ook de opslag en het beschikbaar stellen is een taak van de KB. Alleen het scannen van het materiaal wordt uitbesteed.

Vijf stappen

Carlijn Agterberg, hoofd Digitalisering, gaf een inkijk in het werkproces bij de KB. In vijf stappen werkt haar afdeling aan het produceren van het digitale materiaal. Het begint met duidelijke afspraken met de betrokken instelling, onder andere over het transport van het materiaal en de aanlevering van metadata. In de volgende stap gaat het om het originele materiaal. De objecten worden bladzijde voor bladzijde bekeken. Alle gegevens worden vastgelegd in een database. Voor het scannen van de originelen wordt gewerkt met een externe leverancier. Daarvoor is er een apart traject met een Europese aanbesteding. Dit onderdeel vraagt om een strakke planning met duidelijke procedures en concrete afspraken. Samen met de leverancier wordt een goede workflow ontwikkeld. De een-na-laatste stap bestaat uit het controleren van de digitale bestanden en de originelen die weer retour komen. Het hele traject levert aan het eind een hoeveelheid digitale bestanden op die geschikt zijn voor de beschikbaarstelling en de duurzame opslag.

De controle van de digitale bestanden, onderdeel van de vierde stap in het proces, werd nader toegelicht door de projectleider

digitalisering, Corine van Dongen. De KB heeft de specificaties, waaraan de digitale bestanden moeten voldoen, tot in detail vastgesteld. Voor het gebruik op de website en de duurzame opslag moet het digitale materiaal voldoen aan de gestelde eisen. Daarvoor worden (automatische) technische- en inhoudelijke controles gedaan. De beeldkwaliteit wordt gecontroleerd en er is een check op de volledigheid van de bestanden en de correctheid van de bestandsnamen. Is deze controle succesvol, dan volgen de handmatige (inhoudelijke) controles op basis van steekproeven. Deze zijn gericht op de beschrijvende metadata en de ocr.

Auteursrecht: online of onsite

Lammert Zwaagstra, van de afdeling Marketing en Diensten, ging in op de kwestie van het auteursrecht bij boeken, kranten en tijdschriften. Er wordt onderscheid gemaakt tussen materiaal online brengen (via een generiek platform voor iedereen beschikbaar) of onsite (alleen in de KB te raadplegen) voor materiaal waar auteursrecht op rust. Voor boeken ligt de grens bij 1900. Titels die voor 1900 zijn uitgegeven komen in ieder geval online. Voor titels na 1900 wordt het sterfjaar van de auteur achterhaald. Dat gaat met behulp van de gegevens uit het Gemeenschappelijk Geautomatiseerd Catalogiseersysteem (GGC). Als deze informatie in het GGC aanwezig is kan worden bepaald welke titels rechtevrij zijn. Boeken van auteurs met een sterfjaar langer dan zeventig jaar geleden, kunnen als auteursrechtvrij worden beschouwd. Deze titels komen dan alsnog online.

Voor tijdschriften en kranten wordt de grens gelegd bij 1940. Al het gedigitaliseerde kranten- en tijdschriftenmateriaal van voor 1940 komt online op een generiek platform.

Platform

De KB werkt aan een publicatieplatform voor gedigitaliseerd tekstmateriaal van wetenschappelijke bibliotheken, in een full-text zoekomgeving. Alle resultaten uit het BKT-traject zullen hierin worden opgenomen. Jasper Faase, van de afdeling Innovatie en Ontwikkeling, gaf in zijn presentatie met een optimistische blik aan wanneer welk materiaal volgens de planning online beschikbaar komt. Eind 2012 wordt het platform gepresenteerd met de eerste resultaten: gedigitaliseerde tijdschriften. De komende jaren zal het verder worden aangevuld met boeken en kranten.

Rubrecht Zaat

Voor alle presentaties zie:

www.metamorfoze.nl/nieuws/informatiemiddag

1
Materiaal voorbereiden bij de KB.
2
Controleren van metadata voor het opdelen van de artikelen op krantenpagina's.

3
Het scannen bij de leverancier.
4
Verpakken voor verzending.
5
Het voorbereiden van het transport van het materiaal.

Metamorfoze is het Nationaal Programma voor het Behoud van het Papieren Erfgoed. Metamorfoze is een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief en is een initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw). Het programma bindt de strijd aan met verzuring en met andere vormen van autonoom verval, zoals inktvraat en kopervraat.

KB

Nationaal Archief
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Voor meer informatie over het programma

Koninklijke Bibliotheek
Bureau Metamorfoze
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
T 070 3140 518
E metamorfoze@kb.nl
I www.metamorfoze.nl

Personalia auteurs

Tilly Minnée is hoofd van de bibliotheek bij het Koninklijk Instituut voor de Tropen. *Elizabet Nijhoff Asser* is zelfstandig boekrestaurator-conservator en uitvoerder van het project bij de Bibliotheek Ets Haïm, Boerhaave en de Entomologische Vereniging. *Yvonne Teffer* is hoofd van de archieven bij het Koninklijk Instituut voor de Tropen. *Marijn de Valk* is zelfstandig boekrestaurator-conservator en uitvoerder van het project bij de Openbare Bibliotheek Brugge. *Rubrecht Zaat* is coördinator van het BKT-traject voor Metamorfoze.

Metamorfoze Nieuws

ISSN 1387-084X, verschijnt 3x per jaar
Eindredactie
Miluska Dorgelo
Redactie
Erik van der Doe, Andrea Langendoen en Mirjam Raaphorst
Vormgeving
Studio Marise Knechtmans, Amsterdam
Druk
Drukkerij Mart. Spruijt, Amsterdam
Fotografie
Afdeling Optische Technieken van de Koninklijke Bibliotheek, tenzij anders aangegeven.

- 1
Sjablonen. Foto's: Cuypershuis.
- 2
Het gebouw De Bazel, vernoemd naar haar architect Karel de Bazel (1869-1923), is gebouwd tussen 1919 en 1926 in opdracht van de Nederlandsche Handel Maatschappij. Foto: Stadsarchief Amsterdam.

‘OUD PAPIER’ IN HET CUYPERSHUIS

Tot en met 4 november 2012 presenteert het Cuypershuis in Roermond de expositie ‘Oud papier?’.

Tijdens de grondige renovatie van het museumgebouw, het voormalige woonhuis van de architect Pierre Cuypers, werden op zolder meer dan 350 sjablonen en ontwerptekeningen uit zijn werkplaats gevonden. Deze verzameling van Nederlands belangrijkste architect uit de negentiende eeuw, ziet na tachtig jaar weer het daglicht. Op de expositie is een mooie selectie te zien van gerestaureerde, kleurrijke sjablonen en ontwerpen, maar ook exemplaren in de staat waarin ze werden gevonden.

De expositie geeft inzicht in de technieken en het gebruik van deze gevonden ‘papierwerk- tuigen’. De verschillende fases van ontwerp, productie en de uitvoering zijn te zien. Ook de lange geschiedenis van het sjabloonschilderen komt aan bod: van de prehistorie tot de hedendaagse herwaardering voor de decoratietechnieken van Cuypers.

Het Cuypershuis is hét museum over de Roermondse architect/ontwerper Pierre Cuypers

(1827-1921). Het archief over zijn werk bevindt zich in het Nederlands Architectuur Instituut in Rotterdam. Daar is het archief van P. J. H. Cuypers en zijn zoon J. Th. J. Cuypers en is met een omvang van 250 meter het grootste en rijkste negentiende-eeuwse bureauarchief dat nog bestaat. Hierin bevinden zich documenten en tekeningen van onder andere het Rijksmuseum, Kasteel de Haar en het Centraal Station te Amsterdam. Het belang van dit archief schuilt zowel in de karakteristieken van het oeuvre als in de compleetheid en gaafheid van het materiaal. Een deel van dit archief is in 2001 in het kader van Metamorfoze geconserveerd. Het betrof de kopieboeken met doorslagen van de uitgaande correspondentie van Cuypers' bureau, uit de jaren 1876 tot 1920. Ze zijn onderdeel van de uitgebreide (financiële) administratie van het bureau. Deze kwetsbare boeken zijn destijds geconserveerd, behandeld tegen inktvraat en op microfilm gezet.

www.cuypershuisroermond.nl/home

Metamorfoze 15 jaar: 6 november in De Bazel

Ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan organiseert Metamorfoze een symposium op **6 november 2012**. Het programma begint om 12.00 uur in De Bazel in Amsterdam. Het wordt een middag met een gevarieerd programma, die in het teken staat van leren, luisteren, doen en ontmoeten. Abonnees van *Metamorfoze Nieuws* ontvangen eind september een uitnodiging. Houd de website in de gaten of volg de LinkedIn-groep van Metamorfoze.

